

Tema 35. Els treballs en benefici de la comunitat, els programes formatius, les mesures de seguretat: definició i característiques, marc legal, llocs on s'executen i metodologia de la intervenció

Esquema

I. Definició i característiques. Objectius del programa

1. Els treballs en benefici de la comunitat. Característiques

1.1. Objectius del programa

1.1.1. Respecte a la persona infractora

1.1.2. Respecte a la comunitat

1.2. Les activitats

1.3. La responsabilitat del penat

2. Els programes formatius

2.1. Característiques, tipologia i continguts

2.1.1. Programes genèrics

2.1.2. Programes específics

2.2. Objectius del programa

2.2.1. Respecte a la persona infractora

2.2.2. Respecte als òrgans judicials

2.2.3. Respecte a la comunitat

3. Les mesures de seguretat

3.1. Característiques

3.1.1. Tractament

3.1.2. Suport socioeducatiu

3.1.3. Integració social

3.2. Objectius del programa

II. Marc legal

1. Marc legal del programa de treballs en benefici de la comunitat

2. Marc legal dels programes formatius

3. Marc legal del programa de mesures de seguretat

3.1. Mesures de seguretat per eximents completes

3.2. Mesures de seguretat per eximents incompletes

III. Llocs on s'executen

1. Llocs on s'executen els treballs en benefici de la comunitat

1.1. La participació de la comunitat

1.2. Les entitats

2. Llocs on s'executen els programes formatius

3. Llocs on s'executen les mesures de seguretat

3.1. Àmbit de salut mental

3.2. Àmbit de drogodependències

3.3. Àmbit d'alteracions de la percepció

3.4. Altres mesures de seguretat

IV. Metodologia de la intervenció

1. Fase prèvia

2. Fase inicial

2.1. Objectius

- 2.2. Actuacions
- 3. Fase de seguiment
 - 3.1. Objectius
 - 3.2. Actuacions
- 4. Fase final
 - 4.1. Objectius
 - 4.2. Actuacions
 - 4.3. Informes a l'autoritat judicial

I. Definició i característiques. Objectius del programa

1. Els treballs en benefici de la comunitat. Característiques

Els treballs en benefici de la comunitat (TBC) són penes d'utilitat pública i interès social, que consisteixen a fer una feina no retribuïda en benefici de la comunitat, col·laborant amb entitats públiques o privades sense ànim de lucre i amb finalitat social, durant un determinat número de jornades que fixa el jutge o el tribunal que imposa la pena. Des de la reforma de la Llei orgànica 5/2010, de 22 de juny, els TBC també poden consistir en la participació en tallers o programes formatius de reeducació, laborals, culturals, d'educació viària, sexual i d'altres de semblants.

Els TBC són una alternativa a la presó que afavoreix l'educació i la inserció social de la persona infractora, la qual exerceix una acció social que serveix, alhora, per reparar el dany causat. Els TBC s'executen en jornades diàries d'un màxim de vuit hores.

La persona condemnada té dret a la cobertura de la Seguretat Social en cas d'accident laboral. El Departament de Justícia és el responsable de garantir aquest dret.

En l'execució dels treballs en benefici de la comunitat intervenen:

- El jutjat o el tribunal que imposa la pena i el jutjat que controla el pla de treball i resol sobre les incidències que puguin produir-se durant el compliment.
- La persona condemnada, que consent el compliment de la pena, accepta el pla de treball i es compromet a dur-lo a terme de forma responsable.
- El Departament de Justícia, administració responsable de fer complir la pena imposada mitjançant els equips de professionals de mesures penals alternatives (MPA).
- Les institucions públiques i entitats privades sense ànim de lucre i amb finalitat social que voluntàriament s'adhereixen al programa de TBC, mitjançant convenis o acords de col·laboració amb el Departament de Justícia, i que faciliten els recursos i els llocs per executar la pena i organitzen la feina que s'ha de fer.

1.1. Objectius del programa

1.1.1. Respecte a la persona infractora

- Reparar simbòlicament la comunitat del dany ocasionat
- Responsabilitzar el penat de les seves accions
- Confrontar el penat amb la resposta penal
- Descobrir el sentit i la utilitat dels serveis que tenen una dimensió social per a la comunitat

1.1.2. Respecte a la comunitat

- Implicar la comunitat en el compliment de les penes
- Fer participar activament les institucions públiques i les entitats d'iniciativa social en la inserció social dels penats
- Fer visible el compliment efectiu de les penes
- Minimitzar els estereotips sobre la delinqüència i els seus protagonistes
- Modificar la percepció social negativa de la delinqüència

1.2. Les activitats

Les activitats que es realitzen han de reunir unes característiques determinades:

- En cap cas no poden atemptar contra la dignitat del penat i han d'aportar elements positius, que reforcin l'autoestima i possibilitin fer una tasca útil per a la societat, un esforç que té com a finalitat reparar simbòlicament el perjudici que ha causat a la societat per l'il·lícit penal comés.
- Amb les activitats es pretén mobilitzar el penat perquè dugui a terme una acció positiva, d'utilitat pública i amb un interès social.
- Les activitats s'han de fer sempre en entitats d'utilitat pública o en entitats d'interès social sense afany de lucre.
- Cal tenir en compte les característiques del penat i les seves circumstàncies personals, ja que les activitats han de permetre conciliar el compliment de les seves obligacions penals amb les seves obligacions familiars i laborals.
- Les activitats no poden comportar mai la realització d'una tasca que impliqui l'ocupació d'un lloc de treball, ni poden estar supeditades a la consecució de beneficis econòmics.
- La realització de les activitats s'ha d'adequar al màxim possible a la situació sociolaboral del penat. El penat és responsable de trobar l'horari per dur a terme l'activitat ja que va en donar la conformitat prèvia.
- Les jornades poden tenir una durada màxima de vuit hores. L'execució està regida pel principi de flexibilitat, i, en aquest sentit, quan hi hagi causes justificades, el compliment es pot articular de forma partida, el mateix dia o en diferents dies.
- Durant la realització de les activitats, el penat ha d'estar inclòs en l'acció protectora del Règim General de la Seguretat Social als efectes de les contingències d'accidents de treball i malalties professionals pels dies de prestació efectiva del treball. Així mateix, ha d'estar protegit per la normativa laboral en matèria de prevenció de riscos laborals, tret que faci el compliment d'aquesta pena mitjançant la seva participació en tallers o en programes formatius o de reeducació, laborals, culturals, d'educació vial, sexual i d'altres de similars, cas en el qual està exclòs de l'acció protectora esmentada.
- L'Administració és responsable de garantir la protecció en matèria de seguretat social per a totes les persones que compleixen aquesta modalitat de pena. Així mateix, l'entitat on el penat presti la seva col·laboració ha de proporcionar els mitjans adients per a la realització de l'activitat i per a la protecció en matèria de prevenció de riscos laborals, d'acord amb les tasques concretes que s'hagin de desenvolupar.

1.3. La responsabilització del penat

- El penat és responsable del compliment de la seva obligació penal i s'ha de comprometre a realitzar les activitats en un temps determinat.

- El consentiment del penat per fer treballs en benefici de la comunitat és previ a la imposició per part del jutge o del tribunal d'aquesta pena.
- Ha de signar el pla de treball recollit al document «Compromís de prestació de treballs en benefici de la comunitat» subscrit pel responsable de l'entitat on ha de fer la prestació, el seu delegat d'execució de mesures i ell mateix.
- Ha d'informar de manera immediata el delegat i l'entitat de qualsevol incidència que afecti el compliment normal del pla acordat així com justificar fefaentment aquestes incidències.
- Ha de ser coneixedor:
 - De les responsabilitats penals en que incorreria en cas d'abandonar o trencar el pla signat
 - De les obligacions que la seva tasca comporta i de les conseqüències que podria suposar una actuació negligent o descuidada
 - Que el delegat ha d'informar periòdicament el jutjat del compliment que està fent el penat

Es considera incompliment:

- Absentar-se o abandonar l'activitat injustificadament
- Arribar tard o sortir abans de finalitzar la jornada, de forma reiterada
- Tenir un rendiment sensiblement inferior al mínim exigít, malgrat les indicacions prèvies dels responsables del centre de treball
- Realitzar la tasca encomanada de forma manifestament incorrecta
- Incomplir de forma reiterada les instruccions dels responsables relacionades amb l'activitat
- Ser expulsat del centre o institució on fa l'activitat per problemes greus de conducta

2. Els programes formatius

Consisteixen en l'obligació de participar en un programa de formació, amb el contingut que estableixi la resolució judicial o bé en el que es consideri més adequat un cop imposada la mesura o l'obligació.

Els programes estan concebuts amb metodologia i tècniques de grup, però, ateses les característiques personals i determinades sol·licituds judicials, no en queden excloses les tècniques individuals.

2.1. Característiques, tipologia i continguts

- En cap cas no poden atemptar contra la dignitat de la persona
- Han de proporcionar habilitats i coneixements facilitadors de la reinserció a la comunitat
- Han de permetre apropar el subjecte a les conseqüències dels seus actes, tant des de l'àmbit judicial, com des de la repercussió que tenen per a altres individus o grups (víctimes, persones properes, grups de pertinença, etc.). Per tant, no és només una transmissió de coneixements o d'informació, sinó que també han d'oferir elements que permetin posar-se al lloc de l'altre
- Han d'aportar elements que valorin maneres de fer diferents i possibilitar la recerca de solucions alternatives

Els programes formatius poden tenir com a punt de partida dues situacions diferents i alhora complementàries, les quals poden donar lloc a dos tipus de programes diferents:

2.1.1. Programes genèrics

Responen a l'objectiu de compensar necessitats individuals i per dur-los a terme s'utilitzen programes ja existents a la xarxa sociocomunitària, com programes de formació ocupacional, programes de llengua per a estrangers, programes d'alfabetització per a adults, etc.

El programa té com a punt de partida les característiques personals del subjecte. És el cas dels programes formatius, culturals, laborals, etc., en què, fonamentalment, es tracta d'oferir a la persona unes eines que li permetin una reinserció a la comunitat en condicions més favorables.

Els coneixements, la metodologia i altres característiques seran les establertes per a cada programa en concret.

2.1.2. Programes específics

Se centren en necessitats individuals més concretes i relacionades de manera més directa amb el tipus de delictes comès, i l'activitat es concerta amb entitats especialitzades en cada àmbit (violència de gènere, violència intrafamiliar, conductes violentes, delictes d'odi i discriminació, educació sexual, educació viària, etc.).

2.2. Objectius del programa

2.2.1. Respecte a la persona infractora

- Donar diverses alternatives a determinades conductes
- Oferir eines que permetin una reinserció en condicions més favorables
- Facilitar l'adquisició d'habilitats i coneixements
- Fomentar l'empatia amb la víctima o grups de pertinença d'aquesta
- Potenciar els aspectes que afavoreixen un major autocontrol

2.2.2. Respecte als òrgans judicials

- Augmentar la diversitat de mesures penals alternatives
- Dotar de contingut les formes substitutives
- Facilitar el control de l'execució, mitjançant el seguiment dels tècnics d'MPA

2.2.3. Respecte a la comunitat

- Donar una resposta a delictes que provoquen inseguretat
- Possibilitar la modificació de comportaments que causen alarma social

3. Les mesures de seguretat

Les mesures de seguretat consisteixen en el seguiment i control de l'evolució del tractament que segueix la persona sota mesura en el recurs especialitzat, alhora que li ofereixen un suport socioeducatiu encaminat a la integració social. En els supòsits en què la persona encara no ha iniciat cap tractament, es fa la recerca del centre de tractament adient i la derivació corresponent per facilitar que s'hi incorpori.

Les mesures de seguretat poden ser:

- D'internament. En centre psiquiàtric, en centre de tractament de drogodependències, en centre educatiu especial.
- De tractament ambulatori. De salut mental, de drogodependències, custòdia familiar i submissió a programes formatius o similar.

3.1. Característiques

El seguiment i control de l'evolució del tractament es du a terme, d'una banda, a través d'entrevistes periòdiques amb la persona sota mesura i, de l'altra, a través de les coordinacions corresponents amb els professionals del recurs especialitzat, preferentment de la xarxa pública on es porta a terme el tractament. El responsable del recurs ha de facilitar periòdicament els informes sobre l'evolució del tractament, i hi ha de fer constar tant la situació actual com la valoració corresponent.

El professional de treball en medi obert actua com a interlocutor entre la instància judicial i el centre especialitzat, possibilitant l'intercanvi d'informació entre les institucions, canalitzant les seves demandes i proposant els canvis en el compliment de la mesura que comportin una adequació millor a les característiques del subjecte.

3.1.1. Tractament

- Les mesures de seguretat comporten el compliment per part de la persona d'un tractament especialitzat encaminat a atendre aquells trastorns i dificultats que presenta i que han influït en la comissió del delictes.
- El tipus de tractament s'ha d'adequar a les característiques del subjecte, d'acord amb el diagnòstic emès pels professionals especialitzats. El tractament ha de tenir una finalitat terapèutica, i ha de potenciar la seva integració progressiva a la comunitat.

3.1.2. Suport socioeducatiu

- Tenint en compte que les penes i les mesures de seguretat han d'estar orientades cap a la reeducació i reinserció social del subjecte, el control del compliment de la mesura ha d'anar acompanyat del seguiment socioeducatiu que porta a terme el professional de medi obert. Aquest seguiment ha de potenciar els elements de responsabilització, tot implicant la persona en el tractament.
- El procés de responsabilització ha de ser adequat a les capacitats del subjecte i a les possibilitats de portar-lo a terme. La intervenció del professional de medi obert ha de facilitar-li el compliment de la mesura, clarificant-ne i enquadrant-hi els aspectes formals. Alhora, es planteja una relació d'ajuda i suport socioeducatiu per tal d'abordar la situació global del subjecte que tingui present els aspectes relacionats amb la salut i també els altres àmbits de la situació personal, familiar, social i judicial, que influeixen en l'evolució general.

3.1.2. Integració social

- El programa ha de promoure les potencialitats, capacitats i habilitats del subjecte per tal d'augmentar el seu nivell de competència social i millorar la seva qualitat de vida. La intervenció del professional s'emmarca en un treball de coordinació regular amb els recursos comunitaris de l'entorn més immediat, per tal que aquests recursos i la mateixa comunitat puguin acollir i donar suport a la persona

que està en tractament. La participació activa de la comunitat amb els recursos institucionals i humans és un element fonamental per garantir a la persona una socialització adequada.

3.2. Objectius del programa

- Garantir el control formal del compliment d'una mesura de seguretat amb contingut socioeducatiu
- Vetllar per una evolució positiva del tractament imposat
- Desenvolupar el contingut socioeducatiu per tal de facilitar la integració social de la persona

II. Marc legal

1. Marc legal dels treballs en benefici de la comunitat

Els treballs en benefici de la comunitat estan regulats en l'article 49 del Codi penal (CP). Aquests poden imposar-se com a mesures substitutives d'altres penes imposades inicialment, com a condició de la suspensió de penes privatives de llibertat o bé directament com a penes per la comissió de determinats delictes, sempre que hi hagi el consentiment de la persona penada.

Pel que fa a la substitució de l'execució de les penes privatives de llibertat, la Llei orgànica 1/2015, de 30 de març, per la qual es modifica la Llei orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi penal, suprimeix l'article 88, que possibilitava que els jutges o els tribunals poguessin substituir, amb determinades condicions, les penes de presó que no superessin un any per una multa o per treballs en benefici de la comunitat.

Tanmateix, la Llei esmentada, amb la finalitat d'evitar els internaments de curta estada, manté que la privació de llibertat corresponent a la responsabilitat personal subsidiària per impagament de multes pugui substituir-se per treballs en benefici de la comunitat (art. 53 CP).

També cal esmentar que el Codi penal regula en l'article 71.2, dintre de les regles generals per a l'aplicació de les penes, que quan sigui procedent imposar una pena de presó inferior a tres mesos, aquesta pena ha de ser substituïda en tot cas per una multa, treballs en benefici de la comunitat o localització permanent, i cada dia de presó s'ha de substituir per dues quotes de multa o per una jornada de treball o per un dia de localització permanent.

Respecte de la imposició de TBC com a condició de la suspensió de les penes de presó, aquesta és una possibilitat que introdueix la Llei orgànica 1/2015, de 30 de març, en els articles 80.3 i 84 CP. Aquests TBC tenen una regulació diferenciada respecte dels imposats com a substitució d'una altra pena o com a pena directa, i s'ha d'atendre a les prescripcions que estableix el Codi penal en els articles 80 i següents.

D'altra banda, els treballs en benefici de la comunitat es poden imposar com a pena directa per la comissió dels delictes següents que el Codi penal regula en els articles que s'indiquen:

- els maltractaments per violència de gènere o per violència domèstica (art. 153)
- les amenaces per violència de gènere o per violència domèstica (art. 171)
- les coaccions per violència de gènere o per violència domèstica (art. 172)
- les injúries i vexacions lleus per violència domèstica o per violència de gènere (art. 173)
- els robatoris o furtos d'ús de vehicles de motor o ciclomotors (art. 244)
- la distribució o comercialització ambulants o ocasionals (art. 270)
- la venda ambulants o ocasionals (art. 274)
- la conducció d'un vehicle de motor o un ciclomotor amb excés de velocitat penal i sota la influència d'alcohol o de drogues (art. 379)
- la conducció d'aquests sense el permís o la llicència necessaris (art. 384)
- originar un risc greu per a la circulació obstruint la via (art. 385)

La Llei orgànica 15/2007, de 30 de novembre, per la qual es modifica la Llei orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi penal, en matèria de seguretat viària va introduir els delictes dels articles 379, 384 i 385 esmentats. La conducció sota la influència de begudes alcohòliques o de drogues ja estava tipificada, però aquesta reforma va concretar que sempre s'ha d'entendre que hi concorre aquesta circumstància quan la persona condueix amb una taxa d'alcohol en aire expirat superior a 0,60 mg/l o amb una d'alcohol en sang superior a 1,2 g/l.

El Reial decret 840/2011, de 17 de juny, pel qual s'estableixen les circumstàncies d'execució de les penes de treball en benefici de la comunitat i de localització permanent en centre penitenciari, de determinades mesures de seguretat, així com de la suspensió de l'execució de les penes privatives de llibertat i substitució de penes, deroga expressament el Reial decret 515/2005 perquè la Llei orgànica 5/2010, de 22 de juny, ha incidit d'una manera tan rellevant en el sistema de mesures penals –penes i mesures de seguretat–, que per si mateixa ha fet necessari un nou marc reglamentari. Aquest Reial decret regula els TBC en els articles 3 a 11.

2. Marc legal dels programes formatius

El Codi penal, d'acord amb la reforma operada per la Llei orgànica 15/2003, de 25 de novembre, recull la possibilitat d'imposar al penat l'obligació de participar en programes formatius com a condició per a la concessió de la suspensió (art. 83.1.6 CP)

En cas de delictes relacionats amb la violència de gènere, la suspensió sempre ha d'estar condicionada al compliment de les obligacions 1a, 4a i 6a de l'article 83.1, és a dir, a més de les prohibicions d'anar a determinats llocs i d'aproximar-se a la víctima, o a aquells dels seus familiars o altres persones que determini el jutge o el tribunal, o de comunicar-s'hi i residir en un lloc determinat, haurà de participar en programes formatius, laborals, culturals, d'educació viària, sexual, d'igualtat de tracte i no-discriminació i d'altres de similars (l'art. 83.1.2 va ser redactat de conformitat amb la Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere, i adaptat a la reforma del Codi penal operada per la Llei orgànica 1/2015, de 30 de març).

L'execució d'aquestes obligacions està regulada pel Reial decret 840/2011, de 17 de juny, en els articles 14 a 18.

3. Marc legal de les mesures de seguretat

Les mesures de seguretat estan regulades en l'article 95 i següents CP. Així mateix, el Reial decret 840/2011, de 17 de juny, en regula les circumstàncies de l'execució (art. 20 a 23).

Les mesures de seguretat les imposa el jutge o el tribunal, amb els informes previs que consideri necessaris, quan hi concorren les circumstàncies següents: que el fet comès sigui delictiu i que del fet i les circumstàncies personals del subjecte es pugui deduir la possibilitat de comissió de nous delictes.

Hi ha mesures de seguretat per eximents completes i per eximents incompletes.

3.1. Mesures de seguretat per eximents completes (art. 101, 102 i 103 CP)

Quan una persona és declarada totalment exempta de responsabilitat criminal a causa de trastorns mentals, alteracions de la percepció o per haver actuat sota la influència de la seva dependència a drogues tòxiques o estupefaents (art. 20.1, 20.2 i 20.3 CP), se li pot imposar una mesura d'internament per a tractament mèdic o educació especial a un establiment adequat al tipus d'anomalia o alteració psíquica que pateix, en un centre de deshabitació públic o privat degudament homologat o en un centre d'educació especial. També es poden imposar mesures no privatives de llibertat, com la custòdia familiar i la llibertat vigilada. Aquesta última és una nova mesura que va ser introduïda per la Llei orgànica 5/2010, de 22 de juny, i pot consistir en la submissió a tractament extern en centres mèdics o establiments de caràcter sociosanitari i el sotmetiment a programes de tipus formatiu, cultural, educatiu professional, d'educació sexual i d'altres (art. 105 i 106 CP).

3.2. Mesures de seguretat per eximents incompletes (art. 104 CP)

Quan la persona sigui declarada parcialment exempta de responsabilitat criminal en relació amb els articles 20.1, 20.2 i 20.3 CP, se li poden imposar, a més de la pena, les mesures de seguretat previstes per als casos d'eximent completa. Això no obstant, només es poden imposar mesures d'internament si la pena prevista pel delictiu comès és de presó i sempre per una durada no superior a la de la pena prevista al Codi penal.

En els casos en els quals concorren penes i mesures de seguretat, el tribunal ordena el compliment de la mesura, que s'abona al de la pena (art. 99 CP). Això vol dir que quan en la mateixa sentència s'imposi una pena de presó i una mesura de seguretat d'internament, es compleix en primer lloc la mesura. A més, el temps de compliment de la mesura es descompta del temps imposat de pena.

Un cop aixecada la mesura, es pot resoldre la suspensió del compliment de la resta de la pena si es considera que en executar-la es posarien en perill els efectes aconseguits amb la mesura.

Pel que fa al contingut del compliment, el Reial decret 840/2010, de 17 de juny, disposa que les mesures de seguretat s'han de complir en els centres adequats, públics o concertats de les administracions públiques competents per raó de la matèria i del territori, i que l'Administració penitenciària és competent per a l'execució de les mesures privatives de llibertat d'internament en establiment o unitat psiquiàtrica penitenciària. Quan l'autoritat judicial estableixi la imposició d'una mesura de seguretat d'internament en un establiment o una unitat psiquiàtrica penitenciària, cal atènyer-se al que disposen els articles 183 a 191 del Reglament penitenciari vigent.

III. Llocs on s'executen

1. Llocs on s'executen els treballs en benefici de la comunitat

1.1. La participació de la comunitat

Les entitats col·laboradores amb el Departament de Justícia en el programa de treballs en benefici de la comunitat poden ser institucions públiques i/o entitats privades sense afany de lucre que ofereixen un catàleg de places acordat amb el Departament de Justícia per desenvolupar en els seus equipaments o llocs d'activitat. Aquest catàleg recull el detall de les tasques que s'hi han desenvolupar, nombre de places ofertes, horaris, requisits i habilitats, si escau, que s'han de requerir als penats participants. Cal tenir en compte, que les tasques han de ser de suport, no han d'ocupar un lloc de treball i han de ser d'utilitat per a la societat.

Les institucions i entitats col·laboradores faciliten els llocs on la persona infractora ha de realitzar la tasca en compliment de la pena imposada i són les responsables de dirigir i supervisar la realització correcta de l'activitat encomanada. En cas d'incidències, n'han d'informar el professional designat pel Departament de Justícia, el DEM (delegat d'execució de mesures penals alternatives), i aquest, al seu torn, n'informa el jutjat competent perquè resolgui en conseqüència. L'absència injustificada de la persona en el compliment de la pena, un rendiment inferior al mínim exigit i/o la desobediència reiterada de les instruccions del responsable de l'activitat són causes que poden donar lloc a la intervenció judicial.

- La infracció comesa ha trencat l'equilibri social, i amb les activitats que fa es pretén restituir simbòlicament el dany que aquell fet ha ocasionat.
- A les entitats, se'ls demana la col·laboració en l'execució del programa. Aquesta col·laboració no vol dir controlar la pena, sinó que significa facilitar-hi l'espai, la tasca i la incorporació del penat en les activitats que ha de fer, i acompanyar-lo.

1.2. Les entitats

Les entitats en les quals es facin les activitats han de ser públiques o privades sense afany de lucre, legalment constituïdes i d'utilitat social. Ofereixen un catàleg de places acordat amb el Departament de Justícia per desenvolupar en els seus equipaments o llocs d'activitat. Aquest catàleg recull el detall de les tasques que s'hi han de desenvolupar, nombre de places ofertes, horaris, requisits i habilitats, si escau, que s'han de requerir als penats participants. Cal tenir en compte, que les tasques han de ser de suport, no han d'ocupar un lloc de treball i han de ser d'utilitat per a la societat.

Són responsables del seguiment i control de l'activitat del penat durant el compliment de la mesura respecte al pla de treball i calendari acordats entre penat, entitat i DEM, i aquest document és imprescindible perquè el penat pugui incorporar-se a l'activitat. L'entitat ha de comunicar al DEM qualsevol incidència respecte del no-compliment del pla establert.

L'entitat en la qual compleixi la mesura el penat en qualsevol moment pot plantejar la finalització de l'activitat.

Els treballs en benefici de la comunitat que es puguin plantejar amb contingut de programa formatiu o de tractament, es duen a terme participant en programes oferts per la xarxa pública o per entitats sense ànim de lucre (centres d'assistència i seguiment de drogodependències –CAS–, centres de salut mental d'adults –CSMA–, centres socials on s'imparteixin cursos d'alfabetització, inserció laboral, escoles d'adults...).

Quan el penat finalitza el pla de treball programat, l'entitat ha d'elaborar l'informe valoratiu i fer-lo arribar al DEM, juntament amb els fulls de signatures i justificants d'absència presentats pel penat.

En funció de l'activitat que hagi de desenvolupar, l'entitat ha de garantir la prevenció de riscos laborals del penat d'acord amb les feines que li encomani. Així mateix, l'entitat ha de facilitar el material necessari per a la realització de les activitats acordades.

El primer dia d'activitat d'un penat, l'entitat ha de demanar la seva identificació mitjançant la presentació del DNI per tal de confirmar que és la persona que ha de fer el compliment a l'entitat. L'entitat ha de fer custòdia del full de registre de signatures i facilitar-li-ho diàriament al penat per signar cada jornada de TBC realitzada.

Cal que l'entitat entengui i accepti que està col·laborant en l'execució d'una pena i, per tant:

- Participa en els objectius del programa i els accepta
- Dóna suport a la institució que ha de donar compliment a la pena
- Facilita la possibilitat de complir la pena

L'entitat ha de:

- Facilitar la figura d'un interlocutor que canalitzi les demandes dels professionals d'MPA
- Acompanyar la persona penada mentre fa l'activitat
- Informar el professional d'MPA de les incidències que es produeixin
- Fer la valoració final de l'activitat que s'ha dut a terme i fer-la arribar al professional que controla l'execució de la mesura
- La protecció dispensada per la normativa laboral en matèria de seguretat i higiene en el treball

2. Llocs on s'executen els programes formatius

Les entitats, públiques o privades, que treballen en àmbits formatius, educatius, sanitaris o socials són un punt de referència important a l'hora de dur a terme aquests programes, atès que poden facilitar-ne l'organització, l'equip de professionals, el material necessari i l'espai adient. Se'ls demana la col·laboració en l'execució del programa i se'ls encomana una tasca concreta. És molt important que aquestes entitats tinguin un suport institucional general i un altre d'específic, mitjançant l'assessorament i el seguiment del professional d'MPA.

La intervenció d'aquestes entitats, especialment pel que fa als programes específics, recolza sobre una metodologia base de grup. Les tècniques concretes i els mitjans utilitzats poden variar segons el programa específic i les característiques generals de cada grup. S'empren tècniques de jocs de rol, d'escenificació, de joc cognitiu, de debat, d'exposició, de modelatge i tècniques d'afrontament. Es disposa de material audiovisual, qüestionaris, tests, dossiers amb material de premsa, etc., segons les necessitats de cada programa i cada grup.

Els programes amb metodologia individual poden aplicar-se en situacions específiques. En aquest cas, les tècniques i els materials són similars als plantejats per a la metodologia de grup, amb les conseqüents adaptacions. En el cas dels programes de violència de gènere, d'educació sexual, etc., hi ha una primera part individual, destinada a una avaluació diagnòstica i de pronòstic inicial.

3. Llocs on s'executen les mesures de seguretat

Les mesures de seguretat s'executen en centres degudament autoritzats de la xarxa pública en funció de les seves característiques

En aquells supòsits en què la persona encara no ha iniciat el tractament en el moment en què se li ha imposat la mesura, el tècnic responsable del seguiment del cas ha de fer la recerca del centre adequat i la derivació corresponent.

3.1. Àmbit de salut mental

Les mesures de seguretat d'internament en centre psiquiàtric es poden executar en els centres psiquiàtrics que pertanyen a la xarxa pública de salut mental i estan sectoritzats d'acord amb les directrius del Departament de Salut; per tant, cada persona té, segons el seu lloc de residència, un hospital psiquiàtric de referència.

Les mesures de seguretat de tractament extern ambulatori es poden executar en els centres de salut mental, d'acord amb la xarxa sectoritzada d'atenció en salut mental del Departament de Salut.

3.2. Àmbit de drogodependències

Les mesures de seguretat d'internament en centre de deshabitució es poden executar en els centres d'atenció a les drogodependències dependents de la xarxa pública sectoritzada i en els centres acreditats pels departaments de Salut o de Treball, Afers Socials i Famílies.

Les mesures de seguretat de tractament extern ambulatori es poden executar en els centres d'assistència i seguiment de drogodependència (CAS), d'acord amb la xarxa sectoritzada d'atenció a drogodependències del Departament de Salut.

3.3. Àmbit d'alteracions de la percepció

Les mesures de seguretat d'internament en centre d'educació especial es poden executar en centres d'acolliment residencial de l'Institut Català d'Assistència i Serveis Socials (ICASS) per a persones amb disminució; institucions tutelars reconegudes per la Generalitat; entitats d'iniciativa social reconegudes per la Generalitat; unitats residencials per a disminuïts en hospitals psiquiàtrics amb unitats de mitjana i llarga estada.

Per executar les mesures de seguretat de tractament extern ambulatori en aquest àmbit s'ha de connectar amb el centre que correspongui, segons la problemàtica i les circumstàncies de la persona, les necessitats de la intervenció i la sectorització de la xarxa: entitats territorials que tinguin delegada la competència, entitats d'iniciativa social reconegudes per la Generalitat, o el corresponent equip de valoració i orientació del centre d'atenció a disminuïts (EVO-CAD) de l'ICASS, amb la finalitat de valorar el programa d'educació especial que es dissenyi i de col·laborar-hi.

3.4. Altres mesures de seguretat

Per executar les mesures de seguretat de sotmetiment a programes de tipus formatiu, cultural, educatiu, professional, d'educació sexual o d'altres de similars es poden utilitzar tots els recursos de la xarxa sociocomunitària àmplia, els propis i els que tinguin convenis amb la Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil (SSPRJJ), i d'altres que es considerin adients.

Les mesures de custòdia familiar tenen com a contingut principal el seguiment de la persona per part del delegat d'MPA, en funció del pla de treball establert juntament amb les persones que hagin estat designades com a responsables de la custòdia i, en funció del cas concret, la coordinació, derivació i seguiment de tractaments o activitats que es realitzin en l'entorn comunitari.

IV. Metodologia de la intervenció

1. Fase prèvia

Durada

- Inici: des de la recollida i tramitació de la demanda de l'autoritat judicial.
- Finalització: assignació del tècnic encarregat de l'execució de la mesura o pena.

1.1. Objectius

Conèixer els motius pels quals s'ha determinat la pena o mesura.

1.2. Actuacions:

- Consultar l'expedient judicial
- Coordinacions, si escau, amb els serveis que ja estiguin treballant amb la persona

- En funció del tipus de programa i del perfil que presenta la persona sotmesa a la pena o mesura, valorar la necessitat d'intervenció d'altres institucions i mantenir les coordinacions corresponents

2. Fase inicial

Durada

- Inici: des de la primera entrevista.
- Finalització: amb la signatura del document de compromís, inici del programa formatiu o inici de tractament en els supòsits de treballs en benefici de la comunitat, programes formatius i mesures de seguretat, respectivament.

2.1. Objectius

- Recollir les dades de l'usuari
- Informar la persona de la seva situació i de les obligacions judicials que té
- Delimitar el pla de treball i el procés que ha d'efectuar la persona del compliment de la mesura.
- Informar del contingut i objectius del programa que ha de dur terme
- Responsabilitzar la persona de la realització del programa.
- Valorar la viabilitat de dur a terme l'execució de la pena i, en els supòsits de treballs en benefici de la comunitat, el nivell d'intensitat del seguiment d'acord amb les característiques del delictes comès i la durada de la pena, i la situació personal i social del penat, així com el risc de noves agressions en els supòsits de programes formatius de violència domèstica o de gènere.

2.2. Actuacions

Entrevistar a la persona per tal de:

- Proporcionar-li la informació necessària quant a la situació judicial i els motius de la mesura judicial
- Emmarcar el contingut de la mesura judicial i els objectius
- Conèixer la seva actitud enfront de la resolució judicial i d'altres aspectes que puguin condicionar el compliment
- Responsabilitzar-la de la realització del programa i donar-li suport
- Concretar l'entitat on s'ha de dur a terme i els aspectes següents:
 - Establir el programa específic o pla d'intervenció, d'acord amb el tipus de pena o mesura
 - Emmarcar la responsabilitat de cadascun dels professionals intervinents
 - Establir-ne els criteris de seguiment

En els supòsits de programes formatius de violència de gènere o domèstica, s'ha de tenir especial cura a garantir la seguretat de la víctima, per la qual cosa, en aquesta fase, s'ha de fer una valoració del risc de cometre noves agressions, atenent la informació següent:

- Informació judicial i penal
- Aspectes psicosocials
- Aspectes relatius a la víctima

- Els fets relatats a la sentència

Quan es tracta de mesures de seguretat, el pla d'intervenció ha de recollir tant la intervenció terapèutica que cal dur a terme des del recurs especialitzat com la intervenció d'àmbit socioeducatiu que ha fer el professional de medi obert, i els mecanismes de control que s'hi hagin d'establir. La concreció del pla d'intervenció i la seva revisió periòdica s'ha de fer a partir de la valoració que hagin fet conjuntament els professionals del recurs terapèutic i el professional de medi obert. S'hi ha d'adjuntar, si escau, l'informe emès pel centre de tractament.

Informes a l'autoritat judicial:

- Notes informatives: en el cas que no es pugui dur a terme el programa cal fer una nota informativa en què se n'argumentin els motius (de salut, personals, incompatibilitat amb un altre programa...).
- Informe inicial: l'objectiu és informar a l'autoritat judicial sobre el pla de treball, l'inici del compliment del programa, el seu contingut i l'entitat on s'ha de dur a terme.

En l'informe inicial han de constar les dades del penat, les dades de l'execució de la pena i el pla de treball o d'intervenció, i sempre s'hi ha d'adjuntar el document de compromís o full d'inscripció original signat pel penat en els supòsits de treballs en benefici de la comunitat o de programes formatius.

3. Fase de seguiment

Durada

- Inici: a partir de la data en què s'inicia la realització de les activitats programades de treball en benefici de la comunitat, es fa la primera sessió del programa formatiu o s'inicia el compliment del programa de tractament, si es tracta d'una mesura de seguretat.
- Finalització: en la data en què finalitza el programa establert.

Per dur a terme el control i el suport necessaris, el tècnic d'MPA i els professionals de l'entitat han d'establir un pla conjunt de seguiment i intervenció, en funció del tipus de programa, la durada i les característiques de la persona. Si escau, s'ha d'informar l'òrgan judicial durant el desenvolupament. D'altra banda, l'entitat es compromet a comunicar al tècnic d'MPA les incidències i incompliments que puguin produir-s'hi, així com els canvis que afectin la situació judicial o personal en què es troba la persona infractora.

3.1. Objectius

- Supervisar i controlar el desenvolupament del programa
- Oferir el suport i l'assessorament necessaris a l'entitat i al penat
- Intervenir, si escau, davant de possibles conflictes o incidències

3.2. Actuacions

- Coordinacions amb el referent de l'entitat per al seguiment de l'assistència i les incidències (faltes, conductes positives i negatives, etc.).
- Contactar amb el penat en cas que es detectin faltes d'assistència, conductes negatives i/o altres incidents per tal de justificar l'absència i reconduir la situació problemàtica, si cal.
- Emetre informe i lliurar-lo al jutjat corresponent per notificar les faltes d'assistència i retards, tant si són justificades com si no, així com de les conductes negatives que es puguin donar.
- Sensibilitzar el penat envers d'altres problemàtiques detectades i, si escau, promoure la seva derivació a altres dispositius on pugui rebre el tractament necessari.
- La intensitat de la intervenció depèn tant de les circumstàncies de la persona com del tipus de programa, la durada de la pena o mesura i el criteri dels professionals que intervenen amb el penat.

Informes a l'autoritat judicial:

Notes informatives: si es produeix alguna incidència s'ha de fer una nota informativa per posar l'òrgan judicial corresponent en coneixement de la situació.

4. Fase final

Durada

- Inici: des de la finalització del programa.
- Finalització: amb l'elaboració de l'informe final d'execució de la pena o mesura i els descriptors.

4.1. Objectius

Avaluar i valorar l'execució i compliment del programa.

4.2. Actuacions

- Coordinació amb el responsable de l'entitat per fer la valoració final i recollir l'informe valoratiu emès per l'entitat, així com el registre d'assistència.
- Entrevista amb el penat per fer-li la devolució respecte al compliment, la valoració del programa i escoltar la que en fa ell, així com de la proposta que farem al jutge i recordar-li les obligacions, si n'hi ha, que resten vigents.
- Elaboració i lliurament de l'informe final al jutjat juntament amb l'informe valoratiu emès per l'entitat.
- Emplenar els descriptors i finalització del programa per compliment del temps imposat.

4.3. Informes a l'autoritat judicial

Informe final: l'objectiu és informar la instància judicial sobre la valoració del compliment de la pena. Ha d'incloure la valoració de l'execució de la pena tant del professional d'execució de mesures com del responsable de l'entitat i sempre s'hi ha

d'adjuntar l'informe valoratiu i també el registre d'assistència del penat, quan es tracti de compliment d'un treball en benefici de la comunitat o un programa formatiu.

Punts clau

- Els treballs en benefici de la comunitat, els programes formatius i les mesures de seguretat consisteixen en el compliment d'obligacions o tractaments imposats a l'autor d'un delictes lleu o menys greu per un jutge o un tribunal que permeten donar una resposta menys aflictiva que l'ingrés a presó i ajuden la persona condemnada a mantenir una vida familiar, laboral i social més normalitzada, al mateix temps que se salvaguarden els drets de les víctimes.
- La participació activa de la comunitat és fonamental. Els recursos utilitzats permeten donar compliment a les obligacions imposades i, en certa manera, donar resposta a les necessitats de la persona.
- La intervenció del delegat d'execució de mesures s'emmarca en una tasca de coordinació regular i continuada amb els recursos comunitaris de l'entorn sociocultural i geogràfic més proper, com a suport a la persona sotmesa a mesura.

Bibliografia

BLAY, E.; CID, J.; ESCOBAR, E.; LARRAURI, E.; VARONA, D. (2012). El sistema de penas y su ejecución. A: SILVA SÁNCHEZ, J. M. (dir.); PASTOR MUÑOZ, N. (coord.). *El nuevo Código Penal. Comentarios a la reforma*. Madrid: La Ley.

BLAY, E. (2007). El trabajo en beneficio de la comunidad como pena para la violencia familiar. *Revista de Derecho Penal y Criminología*, pp. 397-426.

BLAY, E. (2007). *El trabajo en beneficio de la comunidad. Regulación y aplicación práctica*. Barcelona: Atelier.

BLAY, E. (2007). Nueve tópicos acerca del trabajo en beneficio de la comunidad: la necesidad de una discusión basada en conocimientos empíricos». *InDret*, 4, pp. 1-19.

BLAY GIL, E. (2007). *Trabajo en beneficio de la comunidad: regulación y aplicación práctica* Barcelona: Atelier.

BLAY, E. (2005). Nuevas perspectivas en la ejecución de la pena de trabajo en beneficio de la comunidad. Comentarios al Real Decreto 515/2005, de 6 de mayo. *La Ley*, 6338, pp. 1-19.

BLAY, E.(2004). Una apuesta paradójica. Modificaciones introducidas en la regulación de la pena de trabajo en beneficio de la comunidad por la LO 15/2003, de modificación del CP. *Jueces para la Democracia*, 51, pp. 19-25.

TÉLLEZ AGUILERA, A. (2006). *Nuevas penas y medidas alternativas a la prisión*. Madrid: Edisofer.

TORRES ROSELL, N. (2007). *La pena de trabajos en beneficio de la comunidad. Reformas legales y problemas de aplicación*. València: Tirant lo Blanch, 2007.

SANTOS REQUENA, A. A. (2001). *La imposición de medidas de seguridad en el proceso penal*. Granada: Comares.

SIERRA LÓPEZ, M. V. (1997). *Las medidas de seguridad en el nuevo Código Penal*. València: Tirant lo Blanch.

SIERRA LÓPEZ, M. V. (2013). *La medida de libertad vigilada*. València: Tirant lo Blanch. (Monografías; 843).

URRUELA MORA, A. (2016). *Las medidas de seguridad y reinserción social en la actualidad*. Granada: Comares.